

preek 23 februari 2014

Monday 24 February 2014

Preek gehouden op 23 februari 2014 in de Regenboog te Harderwijk. De lezingen waren volgens het oecumenisch leesrooster: Exodus 22:20-26 en Mattheus 5:33-48.

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

Afgelopen vrijdagavond was ik in de Grote Kerk te Harderwijk. Daar werd door de Stichting Vrienden van de Grote Kerk een boek gepresenteerd over de bouwgeschiedenis en over de geschilderde decoraties op de gewelven en op de pilaren. De auteur mw. Meta Prins gaf een inleiding. En prof. Henk van Os vertelde over de herkomst van de decoraties en illustraties (het bijbelse beeldprogramma). Door welke voorbeelden heeft de schilder Ewolt van Delft zich laten inspireren in de jaren 1560-1562? Dat zijn waarschijnlijk de voorstellingen die we vinden in de zgn. blokboeken uit de late ME. Blokboeken waren er al vóór de boekdrukkunst. Van elke bladspiegel werd er dan een complete houtsnede gemaakt.

Het boek van mw. Prins geeft alle schilderijen van de Grote Kerk nauwgezet weer. Wie wel eens een rondje gemaakt heeft door het kerkgebouw, weet dat op de pilaren rond het koor de twaalf apostelen zijn afgebeeld (+ Maria en Jezus). Boven elke apostel is er in bescheidener formaat een profeet uit het Oude Testament afgebeeld. Dat noemen we een Concordia veteris et novi testamenti (een harmonisatie - het zoeken naar overeenstemming tussen het Oude en het Nieuwe Testament). Echt interessant wordt het dan, als je nagaat welke apostel met welke profeet is gecombineerd. Want daar zit dan natuurlijk iets achter.

Welnu, als eerste en belangrijkste apostel staat in de Grote Kerk Petrus afgebeeld met de Bijbel in zijn armen. Hij wijst op de Bijbel en heeft tevens twee sleutels vast. Zijn attribuut als sleutelbewaarder. Boven hem staat Mozes afgebeeld met de twee stenen tafelen van de wet. De combinatie spreekt boekdelen: Je moet de wet van God volbrengen anders vind je geen toegang tot het Rijk van God, het eeuwige leven.

Over die wet van Mozes als toegang tot het Godsrijk hebben we het de laatste weken met lezingen uit de Bergrede (Mattheus 5). En dan gaat het er natuurlijk om wat Jezus daarvan zegt als de tweede Mozes, als de wetgever op de berg (vgl. Matth. 5:1 en 8:1). De Bergrede wordt door Mattheüs 'gebracht' als de grondwet van het Koninkrijk van God. En degenen die genoemd worden in de zaligspreekingen zijn de burgers van dat Rijk. Het is voorwaar niet gering wat koning Jezus daar zegt. In eerste instantie schrik je ervan. Zo van: "Kan 't ook wat minder stringent?!"

Jezus is namelijk nogal radicaal: Je hebt van de ouden (dus van de profeten, Mozes inclusief) gehoord dat je niet mag echtbreken, maar ik zeg jullie... "Als je naar een vrouw gekeken hebt met een begerig oog, dan heb je al echtbreuk met haar gepleegd." De ouden hebben gezegd "Heb je naaste lief. Maar ik zeg jullie... bidt voor je vijanden en voor wie jullie vervolgen. Heb je vijanden lief."

Alsjeblief zeg! Neem me niet kwalijk. Wie kan er dan nog rechtvaardig zijn?! En als Jezus er dan ook nog achteraan zegt: Je zult heilig zijn, want de Here uw God is heilig, dan zakt de moed je helemaal in de schoenen. Wat kan Jezus toch bedoeld hebben met deze radicalisering van de wet - want zo noemen de theologen dat... de radicalisering van de wet.

Boerwinkel schreef destijds een commentaartje op de Bergrede en gaf daaraan de titel mee: "Meer dan het gewone." Is dat 't misschien? Iedereen leent geld uit om het - en dan wel graag met rente - terug te krijgen. Maar een Christen is een royaal en een joviaal mens en die doet niet zo moeilijk. Ach laat die rente maar zitten... Hij doet méér dan het gewone. Ik denk niet dat Jezus het zo bedoeld heeft.

Maar wat bedoelde Jezus dan wel? De wet nakomen tot in de puntjes... tot in de kleinste bijzonderheden? De Casuïstiek van de Farizeeën? Je mag op sabbat niet werken. Je mag dit niet en je mag dat niet. Je mag wel eten, maar je moet het wel in het voren klaargemaakt hebben. Je mag niet reizen op sabbat. Je mag wel een wandelingetje maken, maar dan beslist niet méér dan zoveel meter. Dat kan Jezus ook niet bedoeld hebben. Als je jezelf zo krampachtig aan de wet moet houden, ga je eraan onderdoor. Hoe kan de wet dan nog vreugde brengen? Sjimchat Torah... vreugde der wet. Hoe kan de wet als onderwijzing van God dan nog een weg ten leven zijn? Het wordt veeleer een weg waarop je struikelt om niet weer op te staan.

Ik zal u zeggen wat Jezus bedoeld heeft. In ieder geval geen perfectionisme. Hij haalt Lev. 19:2 aan: Wees heilig, want God is heilig. Hij bedoelt daar in ieder geval niet: Wees even perfect als God. En hij bedoelt ook niet: Doe niet zo flauw en laat je eens van de joviale kant zien. Wat Jezus bedoelt, dat is de gezindheid waarmee we de dingen doen. Wat Jezus bedoelt is: Doe de wet van de Here nu 's niet met tegenzin en omdat het móet, maar doe 't van harte. Van harte! Mooie uitdrukking. Van harte gefeliciteerd! Ik wens je geluk, niet omdat het zo hoort of voor de vorm. Nee, ik meen het ook: Van harte!

Elders zegt Jezus: de samenvatting van de wet is God liefhebben bovenal en de naaste als jezelf. Liefde is de gezindheid waarmee je proberen mag de wet te volbrengen. Daarom zegt Paulus in Romeinen 13: De liefde is de vervulling van de wet. Als je liefhebt, gaat het als het ware vanzelf. Dus geen perfectionisme, de wet tot in de puntjes. Maar liefde, van harte, dat is de gezindheid waarmee we invulling mogen geven aan wat Gods wet (Torah is onderwijzing) bedoelt.

In de afgelopen week sprak ik iemand, die had het Egyptische Dodenboek gelezen. Sommigen die met pensioen zijn, hebben meer tijd om boeken te lezen dan uw predikant... In het Egyptische Dodenboek staat, dat de overledene direct na zijn dood een proef moe(s)t afleggen. Hij kwam dan in een grote hal, de hal van de twee waarheden. Daar stond Anubis klaar met een weegschaal, een balans. Op die weegschaal werd dan het hart van de overledene gewogen. Als het hart zwaar was van de zonde, werd het verslonden door het monster Ammit. Als het hart licht was als een veertje, werd het hiernamaals ontsloten en mocht de dode verkeren in de onderwereld bij Osiris. Nu heeft Egypte in de Bijbel nogal een negatieve klank vanwege de slavernij en de Farao. Maar in dit opzicht ligt de Egyptische mythologie aardig in lijn met wat Jezus bedoelt. Egypte had een gezindheidsethiek. In Egypte werd net als bij Jezus het hart gewogen.

Gemeente, Jezus weegt uw hart! Dat is inderdaad niet gering. Je kunt je er niet vanaf maken met een x aantal goede daden en een flink saldo aan giften onder de streep. Dat zal Jezus allemaal een zorg zijn. Het gaat hem om de intentie waarmee je de dingen doet en gedaan hebt. Ben je en was je van harte bereid om je naaste lief te hebben naar het voorbeeld van Jezus? Dat is ook wat Jezus herkent bij het laatste oordeel - of je barmhartig geweest bent, de naakte gekleed hebt en de dorstige een glas water gegeven hebt (Matth. 25).

Tenslotte dit: We moeten toch ook weer een beetje op onze hoede zijn met die gezindheidsethiek van Jezus. We kennen misschien nog dat liedje uit Johannes de Heer: "...al wat gedaan werd uit liefde tot Jezus, dat houdt zijn waarde en zal blijven bestaan" (mij iets te dierbaar). Daar waren/zijn eerlijk gezegd ook nogal wat goed bedoelde missers bij. Sommigen hebben uit liefde voor Jezus (zelfs in naam van Jezus!) ware kruistochten ondernomen... Wat gedaan werd uit liefde voor Jezus getuigde niet altijd van zoveel liefde voor de medemens. Dus... wel altijd zorgvuldig blijven nalezen of het de wil is van de Here, wat wij menen te moeten doen uit liefde voor Jezus. Zorgvuldig nagaan waar 't Mozes om ging! Zorgvuldig nagaan wat Jezus - de Moses Redivivus - heeft voorgedaan en bedoeld zou kunnen hebben. Amen.

Verantwoording:

Voor de radicalisering van de wet, lees bijv. Rudolf Bultmann. Deze kwalificatie wordt door vele anderen aan Matth. 5 meegegeven.

Ik noem Feitse Boerwinkel (Meer dan het gewone. Over Jezus en zijn bergrede, Baarn 1977). Zie p. 64: "De tweede sleutel is: dat dit betekent, dat van degenen die in Jezus en in zijn Vader geloven een gerechtigheid gevraagd wordt, die

niet door de weegschaal wordt bepaald, niet door het Gleichgewicht, maar door de overmaat, door het 'meer dan het gewone'. En ook hier is dit meer dan het gewone een weerspiegeling, een spiegel-effect van het meer dan het gewone van Jezus, ja, maar vooral van zijn Vader, zoals hij Hem beleefde."

Als ik spreek over een gezindheidsethiek, dan bedoel ik een ethiek waarin de intentie gehonoreerd wordt. Ik stel die ethiek tegenover een resultatenethiek waarin uitsluitend het effect van de handeling telt. Het contrasterende begrip is bij Scheler 'Erfolgsethik', bij Weber 'Verantwortungsethik' en bij Troeltsch 'Güterethik'. Met gezindheidsethiek zijn we natuurlijk niet uit de problemen (laatste alinea preek). In deze benadering wordt de handeling gerechtvaardigd door de goede bedoeling op zich. Dat vraagt dan natuurlijk weer om een normering van de liefde. We komen nooit weg uit de tweepoligheid... (= dialectiek!) Ook niet in de ethiek. De liefde die Jezus 'predikte' was de agapè (de ontferming), niet de eros of de filia.

Tenslotte nog iets over Matth. 5:48. Dit is een schriftcitaat uit Leviticus 19:2. Daar staat: wees heilig (kadoosj) want de Here uw God is heilig. De Septuaginta vertaalt met hagios (heilig). Als Mattheüs daar teleios (volkomen) van maakt, is hij behoorlijk aan het interpreteren... Citeert hij wat slordig uit zijn hoofd of is hij als Jood beïnvloed door een in zijn tijd vigerende werkheiligheid? Vertalen blijft een waagstuk! In ieder geval is heiligheid iets anders dan perfectheid. Er zijn geen parallellen in de synopsis om te vergelijken of het moet zijn Lukas 6:36 "Wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is."